

POLEMICI CORDIALE

I.D. Sîrbu, Leibniz și Voltaire

ADRIAN NIȚĂ

Excelentul roman *Adio, Europa!* conține (în volumul doi, capitolul 6) o interesantă discuție între eroul principal, Desiderius Candid, și ilustrul filosof Leibniz. Acesta din urmă, să ne reamintim, este autorul unei demonstrații în favoarea ideii că lumea în care trăim este cea mai bună dintre toate lumile posibile. Acest optimism filosofic a fost criticat ulterior de mai mulți filosofi, în special după marele cutremur de la Lisabona, din 1755, când au murit în jur de o sută de mii de oameni. Una din criticile cele mai celebre i se datorează lui Voltaire. Filosoful francez îl plimbă pe Candid, personajul său principal din romanul cu același titlu, prin mai multe regiuni ale lumii și ajunge la concluzia că lumea noastră, departe de a fi cea mai bună, este cea mai rea dintre toate lumile posibile.

Personajul Leibniz, din romanul lui I.D. Sîrbu, îi spune lui Desiderius Candid că la o depărtare de trei sute de ani de la data elaborării sistemului armoniei prestabilite, a venit vremea să-și corecteze puțin demonstrația, căci filosofia se menține în continuare dependentă (după dependența de teologie din Evul Mediu, de știință din secolul luminilor, de statul prusac după Hegel, a venit vremea dependenței de revoluția socialistă). Ideea că lumea în care trăim este cea mai bună dintre toate lumile posibile se poate acum demonstra prin intermediul a trei teze: 1. monada („ce devine individul social“) nu mai are percepție (starea care îmbrățișează și reprezintă o multiplicitate în unitate, cu alte cuvinte capacitatea de a primi reprezentări) și apetite (capacitatea de a trece de la o percepție la alta), ci are aperccepție (conștiință, în sens larg) și devoțiune; 2. armonia prestabilă este acum „armonie planificată“; 3. monada monadelor este „Supremul Secretar și Sublimul Președinte al Republicilor în general și al Republicii noastre în special“.

Mai mult sau mai puțin paradoxal, reconstrucția propusă de I.D. Sîrbu demonstrației leibniziene este una deosebit de ingenioasă și de puternică. Chiar și fără percepție și apetite, monada în sensul lui I.D. Sîrbu este prinsă într-o ierarhie bine stabilită, nivelurile fiind date de organizarea socială și politică a societății. Președintele republicii joacă aici rolul lui Dumnezeu, căci el alege lumea existentă din mai multe lumi posibile, el alege cum să fie lumea noastră, plină de lapte și miere sau plină de închisori și lagăre de muncă.

Pe de altă parte, reconstrucția lui I.D. Sîrbu este interesantă nu doar din punct de vedere strict filosofic, ci și, sau mai ales, politic și literar. Sub aspect politic, este evident că romanul *Adio, Europa!* descrie viața, organizarea, instituțiile și, în general, mecanismele puterii unei așa-zise lumi orientale. Ni se prezintă un fel de pașalic turcesc, plin de spahii, ipistați sau efendi, conduși de pașale,

bei, sardari și capugii. În fruntea ierarhiei politice și administrative se află niște beglerbei și un circserdar. Dar și ei, la rândul lor, se află sub papucul, tot turcesc, al unui bimbașă, trimis la Isarlık de însuși măritul Sultan. Titlul romanului trimite la faptul că această satrapie orientală va pune încet-încet stăpînire pe întreaga Europă, iar în cele din urmă, pe întreaga lume. *Adio, Europa!* apare astfel ca un strigăt de deszădejde adresat celor care mai pot auzi, fie din România, fie din Europa, să se trezească și să facă ceva pentru a se împiedica răspîndirea flagelului oriental, respectiv comunist.

Am ajuns, iată, la partea literară a poveștii noastre. Ca gen literar, romanul *Adio, Europa!* este o excelentă parabolă în care este ușor de văzut cine se ascunde sub titlatura orientală. Romanul descrie de fapt mecanismele de putere ale unui stat comunist, arătînd teroarea, violența și crima ce stau la baza acestei întocmiri politice. Vedem ușor că *Adio, Europa!* nu este, ca gen literar, o utopie, cum susțin unii comentatori (a se vedea textele semnate de Bodan Cretu și Luigi Bambulea din excelentul dosar dedicat lui I.D. Sîrbu din nr 71 al revistei clujene *Verso*). I.D. Sîrbu nu descrie o societate aflată într-un „a-topos“, într-un „ne-loc“ istoric sau geografic, cum era cazul insulei Utopia, din lucrarea omonimă a lui Thomas Morus. Utopia este o insulă în care sînt organizate aproape identic 54 de orașe, fiecare format din două sute de neamuri, fiecare neam fiind alcătuit din 30 de familii. Acestei organizări administrative (familie, neam, oraș, stat) îi corespunde organizarea politică (tata și mama, filarhul, principele, consiliul), astfel încît să se ajungă la o democrație... despotică. Nici aici și nici în *Cetatea Soarelui*, utopia lui Tommaso Campanella, nu există proprietate privată (considerată sursa multor rele), tocmai în speranța menținerii egalității dintre oameni. Dar dacă Utopia este o democrație, Cetatea Soarelui este o monarhie democratică, căci Campanella acordă Principelui toate puterile, fiind, în plus, și șeful Bisericii. Rolul adunării populului era în această întocmire utopică exclusiv consultativ, de a semnala neajunsurile, de a propune soluții și de a înainta propuneri pentru funcțiile politice. Mitul egalității se menține și în *Noua Atlantidă*, de Francis Bacon, dar aici tot jocul politic se duce în jurul Casei lui Solomon, o instituție asemănătoare atît Securității, cît și Academiei sau unui ordin religios. Dacă ne gîndim la scopul acestei instituții (cunoașterea cauzelor și a mișcărilor nevăzute ale lucrurilor și lărgirea granițelor stăpînirii omenestă pentru a se realiza toate lucrurile posibile), am fi tentați să credem că această instituție se mulțumește să ajute regele în conducerea treburilor curente, dar dacă vedem imensa putere a acestei instituții, cu greu am putea susține că nu este similară Securității lui Ceaușescu.

Departe de a fi asemenea acestor scrieri utopice, *Adio, Europa!* descrie societatea comunistă în toată hidoșenia ei. Cele cîteva scene ce ar putea fi considerate utopice (cum este înfîlnirea lui Candid cu Leibniz) trebuie văzute ca procedee ce vin să ilustreze tema generală a romanului.

Desigur, cineva poate susține că între *Adio, Europa!* și scrierile utopice enumerate mai sus există o foarte importantă legătură:

desi romanul lui I.D. Sîrbu nu descrie acțiunea unor personaje aflate într-un *a-topos*, totuși vrea să critice starea de lucruri din România comunistă. Chiar simplul denunt, adică simpla publicare a unui asemenea roman ar fi echivalat cu critica regimului. Mai mult, ar fi fost un adevărat strigăt, un urlet cu privire la soarta tragică a milioane de oameni prinși în acest imens lagăr comunist.

Se poate răspunde că, deși există această preocupare critică la I.D. Sîrbu, Morus, Campanella și Bacon, intenția principală a lor a fost diferită. Dacă la cei trei din urmă, intenția a fost îndreptarea organizării sociale și politice din țările lor, la I.D. Sîrbu o astfel de intenție nu este manifestă. Nici din roman, nici din scrierile sale publicate postum nu rezultă că ar fi dorit ca sistemul comunist să se reformeze. Eventual, să fie distrus, adică tăiat din rădăcină, lucru ce s-a petrecut după numai trei luni de la trecerea în neființă a marelui exilat din Isarlık (pardon, Craiova).

Se observă că relația I.D. Sîrbu, Leibniz, Voltaire este deosebit de complexă. I.D. Sîrbu nu este plasat între Leibniz și Voltaire, ci alături de Voltaire și împotriva lui Leibniz. Candid, întocmai ca personajul central din romanul omonim de Voltaire, este plimbat de I.D. Sîrbu prin mai multe regiuni ale României și peste tot aude critici adresate lumii comuniste, simte violența și teroarea în care erau ținuți locuitorii. Aceasta este, de fapt, cea mai rea lume dintre toate cîte există. Pe de altă parte, lumea comunistă a fost inițial creația lui Marx, a fost utopia lui Marx (o discuție despre ideile filosofice conținute în discursul lui Candid despre Marx ar fi deosebit de interesantă). În opera celebrului economist, societatea socialistă era una a egalității, a dreptății, a disparității claselor și a luptei de clasă, a echității etc. Cu adevărat, o utopie. Dacă avem în vedere prima parte a discursului lui Candid despre Marx, îl vedem alături de optimistul Leibniz, și împotriva lui Voltaire.

Încheiem cu nota cea mai interesantă a specificului literaturii lui I.D. Sîrbu, și anume risul, ironia, pamfletul, căci cei ce pot rîde sînt fericiți. „Dacă iadul e pardosit cu utopii, raiul nostru valah e alcătuit din libertatea de a putea rîde, birfi, critica, amestecînd lacrima cu veselia, disperarea cu nădejdea și frica de curaj cu curajul fricii“.

